

ҲУҚУҚИЙ ТАРБИЯДА ОИЛАНИНГ ЎРНИ

Отабоев Мухсинжон Муқимжонович

Қўқон ДПИ Математика кафедраси ўқитувчиси

Аннотация

Ушбу мақолада ҳуқуқий тарбия тизимида оиланинг ўрни, унинг бошқа субъектлар билан алоқаси таҳлил қилинган. Шунингдек, оилада ота-онанинг фарзанд ҳуқуқий тарбиясидаги роли, оилада шаклланадиган ҳуқуқий тарбия компонентлари тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: ҳуқуқ, ҳуқуқий тарбия, оила тарбияси, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият.

Тарбияга янгича, тизимли ёндашув, ўқувчини фаол шахс сифатида шакллантиришда оила, мактаб, давлат органлари ва ижтимоий институтлар ҳамкорлиги, ижтимоий-педагогик имкониятларини тўлиқ юзага чиқаришни ва улар орасида педагогик-профилактик ҳамкорликни янги даражага кўтаришни олий мақсад сифатида белгилайди. Тарбияни натижавий амалга ошириш орқали маънавий тарбияни янада ривожлантириш алоҳида аҳамият касб этади¹.

Умумий ўрта таълимда тарбиявий ишларни бугунги кун талабларига жавоб берадиган ҳолатга келтириш учун тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Шундан келиб чиқиб, ўқувчиларнинг ҳуқуқий онгини ривожлантириш асосида улар орасида ҳуқуқбузарликларни олдини олишнинг педагогик имкониятларига ҳам алоҳида эътибор қаратиш керак. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, ўқувчиларда ижтимоий-ҳуқуқий билимларини таркиб топтириш кейинги вақтларда юқори даражадаги иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий тараққиётнинг муҳим омили сифатида намоён бўлмоқда.

Бугунги кунда ўқувчиларнинг турли салбий гуруҳларга қўшилиб қолиш ҳолатлари ҳам учраб тураётганлигига алоҳида эътибор бериш лозим. Бундай ҳолатларнинг олдини олиш учун оилада соғлом психологик иқлим яратиш, оила аъзоларининг муносабатларида ўзаро ишонч ва уларнинг муомаласи, оиладаги ўзаро ҳурматнинг мавжудлиги, албатта ижобий таъсирини кўрсатади. Шунингдек, оилада ота-оналар ўз фарзандларини турли тўғарақларга аъзо қилиши, спорт билан шуғуллантириши, вақтини

¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрдаги “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлар тўғрисида”ги 1059-сонли қарори. <https://lex.uz/docs/4676839>.

бекор ўтказишга йўл қўймаслиги, зарур бўлганда мактаб жамоатчилиги билан ўқувчиларни ҳаётга тайёрлаши катта аҳамиятга эга. Демак, оиладаги фарзанд тарбияси – оила ва кундалик турмушда мавжуд бўлган оилавий бурч, ҳурмат, садоқат, ор-номус каби анъаналарни авлоддан-авлодга ўтказиш асосида узлуксизлик, тизимлилик билан давом эттиришдан иборат. Шунингдек, соғлом оилада тарбияланган ўқувчиларнинг ўз ҳақ-ҳуқуқларини билишлари, фуқаролик жамиятини қуриш ва уни ривожлантириш, тинч-тотув яшашлари учун мунтазам педагогик ҳамкорлик амалда бўлиши лозим.

Ҳуқуқбузарликка мойил ўқувчилар оилаларида ижобий ижтимоий муҳитни шакллантириш бўйича қуйидаги тадбирларни амалга ошириш тавсия этилади:

Ёзги таътил даврида алоҳида назорат остида рўйхатда турган оилаларнинг фарзандларини болалар оромгоҳларида махсус дастур асосида тарбияланишини ташкил қилиш;

Шундай оилалар бошлиқлари ва фарзандлари учун мамлакатимиздаги тарихий жойлар, муқаддас қадамжолар, мустақиллик йилларида қурилган йирик иншоотларга саёҳат уюштириш;

Оила бошлиқлари – эр-хотиннинг тадбиркорлик фаолиятига жалб қилиш, улар учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг мавжуд қарорларига асосан имтиёзли кредитлар ажратилишини ташкил қилиш;

Маҳаллада «Оилада ота-она бурчи ва фарзандлар бурчи» мавзусида суҳбатлар ўтказиш ва уларга барча оилалар қаторида носоғлом муҳитли оилалар аъзоларини жалб қилиш;

Ушбу масалада ишчи гуруҳлар, участка нозирлари, таълим муассасаларининг ҳар кунлик ҳамкорлигини таъминлаш;

Ушбу оилалар аъзоларини иш билан таъминлаш мақсадида маҳаллага йирик тадбиркорлар, корхоналарни таклиф этиш, улар билан учрашувлар уюштириш;

Қизлар ва йигитларни мустақил ҳаётга тайёрлаш бўйича тўғарақларни ташкил қилиш ва бу тўғарақларга психологларни жалб қилиш;

Маҳаллада санъат соҳасида ҳаваскорлик танловларини ташкил қилиш ва бошқалар.

1-расм. Ҳуқуқбузарликка мойил ўқувчилар оилаларида ижобий ижтимоий муҳитни шакллантирувчи тадбирлар йўналишлари

Ўқувчилар ҳуқуқбузарликларини олдини олишда оиланинг ролини кучайтириш ва шу мақсадда оила институтининг таълим ҳамда тарбия муассасалари билан ўзаро амалий ҳамжиҳатлигини мустаҳкамлаш, уларнинг яқин ва самарали ҳамкорлигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Бунинг учун республикамизда жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликка мойил ёки уни содир этган вояга етмаганлар (деликвент хулқли), оғир тарбияли, муаммоли ўсмир ёшидаги (адектив хулқли)лар билан ишлаш, уларни тарбиялаш ва қайта тарбиялаш тизимининг самарали фаолиятини ташкил қилиш лозим.

Оила ўқувчиларга ҳуқуқий тарбия беришда ва таълим тизимининг бошланғич нуқтаси ҳисобланади. Оиладаги муҳит фарзандлар ва она-оналар ўртасидаги, ўзаро муносабат, шакллланган тарбия тизими болаларда ҳуқуқга бўлган дастлабки қарашларни шакллантиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Шу маънода жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликка мойил ўқувчилар оилаларида ижобий ижтимоий муҳитни шакллантиришда отанинг ўрни бекиёс, чунки оилада эр ва хотин ўртасидаги маънавий-руҳий уйғунлик, яхлитлик, оиладаги яхлит маънавий-ижтимоий муҳитни белгилайди. Аёл руҳияти ва қарашлари билан эркак руҳияти ва дунёқараши бир-биридан фарқ қилади. Оилада ижобий муҳитни шакллантиришда ота-онанинг ўрни катта аҳамият касб этади.

Ёшларни аввало оила тарбиялайди. Оилада муҳит ўзаро ҳурмат, олийжаноблик, ҳалоллик асосига қурилган бўлса, оила бошлиқлари ўз вазифаларига сидқидилдан қарасалар жамиятнинг бундай ячейкасидан яхши фуқаролар етишиб чиқади. Шунинг учун ҳам оилани давлатнинг асосий дейдилар. Шарқ уйғониш даврининг буюк мутафаккири, қомусий билим соҳиби Абу Али ибн Сино ўзининг «Рисолату тадбири манзил» асарида ота-она зиммаига ўта мураккаб ва ҳаётий вазифаларни қўяди. Агар оила бошлиғи тажрибасизлик, нўноқлик қилса у оила аъзоларини яхши тарбиялай олмайди ва оқибатда ёмон натижа келиб чиқиши мумкин. «оилада ёмон тарбия деб уқтиради олим,- фақат шу оиланинг ўзигина салбий таъсир қилиб қолмасдан, балки атрофдаги бошқа оилаларга ҳам салбий таъсир қилиши мумкин»². Ибн Сино кўрсатадики, шароитнинг қандай бўлишидан қатъий назар, бола тарбияси ота-оналарнинг асосий бурчи ва вазифасидир. Ота-она давлат бошлиғими ёки жамиятнинг оддий

² Ирисов А. Ибн Синонинг фалсафий рисоалари. –Тошкент.: Ўзбекистон. 1993. –Б. 20.

фуқаросими, унисидан қатъий назар, бола тарбияси масаласида уларга бир хил талаб қўйилади. Давлат бошлиқлари ва бошқа катта мансабдор кишилар ҳам оила тарбияси масаласида бошқаларга ўрناк кўрсатиши лозим. Шунинг учун ҳам Ибн Сино давлат бошлиғи ва мансабдор шахсларни энг яхши фазилатларга эга бўлишни талаб қилади.

Жамиятнинг энг кичик ячейкаси бўлмиш оиладаги соғлом муҳитни белгиловчи омиллар қуйидагилар:

- ота-онанинг ўзаро ижобий муносабати;
- ота-онанинг фарзандларига нисбатан ижобий муносабати;
- фарзандларнинг ўзаро дўстона муносабати;
- диний экстремизм каби ёт унсурларга берилмаслик;
- спиртли ичимликлар, никотин ва нарко-тик моддаларни истеъмол қилмаслик;
- спорт ва жисмоний тарбия билан шуғулланиш;
- тўғри овқатланиш;
- гигиена қоидаларига риоя қилиш.

Ҳуқуқбузарликка мойил ўқувчилар оилаларида ижобий ижтимоий муҳитни шакллантириш бўйича қуйидаги тадбирларни амалга ошириш тавсия этилади:

- ёзги таътил даврида алоҳида назорат остида рўйхатда турган оилаларнинг фарзандларини болалар оромгоҳларида махсус дастур асосида тарбияланишини ташкил қилиш;
- шундай оилалар бошлиқлари ва фарзандлари учун мамлакатимиздаги тарихий жойлар, муқаддас қадамжолар, мустақиллик йилларида қурилган йирик иншоотларга саёҳат уюштириш;
- оила бошлиқлари – эр-хотиннинг тадбиркорлик фаолиятига жалб қилиш, улар учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг мавжуд қарорларига асосан имтиёзли кредитлар ажратилишини ташкил қилиш;
- маҳаллада «Оилада ота-она бурчи ва фарзандлар бурчи» мавзусида суҳбатлар ўтказиш ва уларга барча оилалар қаторида носоғлом муҳитли оилалар аъзоларини жалб қилиш;
- ушбу масалада ишчи гуруҳлар, участка нозирлари, таълим муассасаларининг ҳар кунлик ҳамкорлигини таъминлаш;
- ушбу оилалар аъзоларини иш билан таъминлаш мақсадида маҳаллага йирик тадбиркорлар, корхоналарни таклиф этиш, улар билан учрашувлар уюштириш;

- қизлар ва йигитларни мустақил ҳаётга тайёрлаш бўйича тўғаракларни ташкил қилиш ва бу тўғаракларга психологларни жалб қилиш;
- маҳаллада санъат соҳасида ҳаваскорлик танловларини ташкил қилиш ва бошқалар.

Хулоса қилганда, ўқувчилар орасида ҳуқуқбузарликларни олдини олишга қаратилган тизим самарадорлиги оила-маҳалла-таълим муассасалари ва ижтимоий институтларнинг ҳамкорликдаги фаолияти асосида амалша оширилиши ўз натижасини беради. Чунки ўқувчининг ижтимоий муҳитдаги ўзгаришлардан таъсирланиши ва ҳуқ-атворидаги ўзгаришларни доимий мониторинг қилиш йўлини яратиш муҳим ижтимоий вазифалардан бўлиб қолаверади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрдаги “Ўзлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлар тўғрисида”ги 1059-сонли қарори. <https://lex.uz/docs/4676839>
2. Ирисов А. Ибн Синонинг фалсафий рисоалари. –Тошкент.: Ўзбекистон. 1993. –Б. 20.
3. Жабборов Х. “Мафкуравий иммунитетнинг ижтимоий психологик хусусиятлари” мавзусидаги давра суҳбати. // Республика Маънавият ва маърифат маркази. 2020 йил 12 апрель.
4. Мусурмонова О. Оилада миллий тарбия - шахс миллий характерини шакллантиришнинг муҳим воситаси. // Ўзбек характерининг ижтимоий психологик хусусиятлари. Илмий амалий конференция тезислари. -Т.: 1999. –Б. 41-62.
5. Эгамбердиева Н. Миллий менталитет ва унинг ижтимоийлаштириш жараёнидаги роли // Халқ таълими. – Т.: 2008. № 1. – Б. 53–55.